

**DAVLAT BYUDJETINING TAQSIMLANISHINING DAVLAT
IQTISODIYOTIDAGI AHAMIYATI**

Binary University, Malaysia

Magistratura bitruvchisi

Mirzasalimova Ozoda To'lqin qizi

Annotatsiya: Davlat byudjeti har bir mamlakatda iqtisodiy siyosatning markaziy asosi, barcha moliyaviy, ijtimoiy va institutsional jarayonlarning muvofiqlashtiruvchi vositasi hisoblanadi. Byudjetning to'g'ri va samarali taqsimlanishi esa bevosita davlat iqtisodiyotining rivojlanish strategiyasini belgilash, barqaror o'sishga erishish, aholi turmush darajasini oshirish va umuman, jamiyat farovonligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu tezisda Davlat byudjetining taqsimlanishining Davlat iqtisodiyotidagi ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, byudjet taqsimlanishi, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy resurslar, ijtimoiy soha, iqtisodiy muvozanat, davlat xarajatlari, byudjet siyosati, moliyaviy barqarorlik, strategik sohalar.

Byudjetning taqsimlanishi deganda, davlat xarajat va daromadlarining aniq ustuvorliklarga ko'ra joylashtirilishi, har bir soha va yo'nalish uchun moliyaviy resurslarning miqdor va sifati bo'yicha aniqlik kiritilishi tushuniladi. Mazkur jarayon har bir davlatda iqtisodiy islohotlar, modernizatsiya, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy muhofaza va infratuzilma kabi asosiy sohalarini bir maromda rivojlantirish imkonini beradi. Byudjetning tasdiqlanishi va unga rioya qilinishi davlatning moliyaviy barqarorligiga asos soladi va bu jihatdan samarali davlat boshqaruvi va iqtisodiyotni yuksaltirishda birlamchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Davlat byudjetini shakllantirish va uni taqsimlash jarayonida har bir sohaning hozirgi holati, uning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyasidagi o'rni, resurslarning qay darajada samarali sarflanishi va aholining asosiy ehtiyoji inobatga

olinadi. Byudjetning taqsimlanishi orqali eng avvalo davlat tomonidan iqtisodiy boshqaruv prinsiplari, ya'ni daromadlarni to'plash va xarajatlarni mo'tadil qilish, moliyaviy barqarorlikka erishish, ijtimoiy hamda iqtisodiy muvozanatni saqlash kabi vazifalar amalga oshiriladi. Resurslarning maqbul taqsimlanishi mamlakatda sog'liqni saqlash, ta'lim, ilm-fan, transport, kommunikatsiya, energetika, mudofaa, ijtimoiy yordam va boshqa ko'plab sohalarning o'sishini, ularning zamonaviy talablar asosida rivojlanishini rag'batlantiradi. Byudjet mablag'larining aniq, maqsadli yo'naltirilishi mamlakat iqtisodiy tizimining samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Mavjud resurslarning taqsimlanishi orqali iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish uchun zarur moliyaviy asos yaratiladi, iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasidagi tafovutlar kamaytiriladi, muhim sohalarning ustuvorliklari aniqlanadi va ular uchun yetarli miqdorda moliyaviy ta'minot kafolatlanadi. Byudjetning ustuvor vazifalari sifatida ishsizlikni kamaytirish, hududiy rivojlanishni ta'minlash, tashqi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, zamonaviy ilm-fanga asoslangan iqtisodiyotni shakllantirish, ekologik muammolarni bartaraf etish va aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish kiradi. Byudjet tizimi davlatni iqtisodiy va moliyaviy jihatdan boshqarishning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Uning samarali ishlashi orqali moliyaviy resurslar boshqaruvining shaffofligi ta'minlanadi, davlat organlari va xo'jalik subyektlari o'rtasida moliyaviy intizom kuchayadi, hisob-kitoblar oshkoraligi ortadi va aholining davlat siyosatiga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi. Taqsimlanish jarayonining ochiqligi orqali jamiyatda ijtimoiy adolat, moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy muvozanatni ta'minlash imkoniyati kengayadi. Byudjet mablag'lari taqsimlanishi natijasida har bir strategik sohani rivojlantirish uchun asosiy moliyaviy vositalar ajratiladi. Bu, o'z navbatida, davlat tomonidan qisqa va uzoq muddatli dasturlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish, iqtisodiyotga investitsiya jalb etish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, aholining bandligini oshirish, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish, tadbirkorlik faolligi va ishlab chiqarish samaradorligini yuqori bosqichga ko'tarish imkonini beradi. Byudjet xarajatlarining maqsadli va oqilona taqsimlanishi esa eng avvalo mamlakat ichki va tashqi xavfsizligini ta'minlash, barqaror iqtisodiy o'sish

sur'atlarini ushlab turish, ijtimoiy muammolarni bartaraf etish va aholining eng muhim ehtiyojlariga e'tibor qaratish imkonini beradi. Byudjet taqsimlanishining yana bir muhim tomoni, har yili tasdiqlangan xarajatlar hajmi va yo'nalishlarini aniq belgilash orqali pul mablag'larining maqsadsiz sarflanishiga yo'l qo'yimaslik, davlat moliyaviy resurslarini asossiz yo'qotishlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Davlat xarajatlarning qat'iy nazorat qilib borilishi, zarur joylarda resurslarni qayta taqsimlash mexanizmlari ishlab chiqilishi byudjet siyosatini iqtisodiy samaradorlik, ishonchlilik va mustahkamlik tamoyillari asosida olib borishga yordam beradi. Davlat byudjeti taqsimotining yana bir asosiy vazifasi mamlakatda ijtimoiy sohani rivojlantirish, aholining ehtiyojlariga mos keluvchi xizmatlar turlarini takomillashtirish va jamoaviy farovonlikni oshirishdan iborat. Bu orqali ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, ekologiya, madaniyat va sport sohalarining rivojlanishiga keng imkoniyatlar ochiladi hamda aholining ijtimoiy infratuzilmaga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi. Davlat resurslari eng og'ir va dolzarb masalalarni hal qilish uchun yo'naltiriladi va buning natijasida aholining turmush darajasi, yashash sifati, mamlakatda barqaror ijtimoiy muhit shakllanadi. Byudjet taqsimoti davlatning iqtisodiy faoliyatida muvofiqlikni ta'minlaydi. Bu orqali ishlab chiqarish tarmoqlari, xizmat ko'rsatish sohalari, kambag'allikni kamaytirish, bandlikni oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish kabi strategik vazifalar amalga oshiriladi. Byudjet mablag'larining eng dolzarb sohalarga yo'naltirilishi iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, hududiy va sohaviy nomutanosibliklarni kamaytirish, innovatsion rivojlanish uchun ishchi kuchini qayta tayyorlash, ilg'or loyihalarga sarmoya kiritish, ilmiy izlanishlar va yangi texnologiyalarni rivojlantirishga zamin yaratadi.[1]

Iqtisodiyotda bozor munosabatlari rivojlanayotgan sharoitda davlat byudjetining taqsimlanishi iqtisodiyotni strategik maqsadlar sari yo'naltirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy ishlab chiqarish usullarini takomillashtirish, raqobatbardosh sohalarni rivojlantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Davlat resurslaridan foydalanish samaradorligining oshishi, ularni aholining ehtiyojlariga muvofiq taqsimlash iqtisodiy muvozanat, ijtimoiy barqarorlik va

jamiyat taraqqiyoti uchun mustahkam poydevor hisoblanadi. Byudjet taqsimotining iqtisodiyotda tutgan o'rnini nafaqat moliyaviy resurslarni boshqarish, balki mamlakatni tubdan rivojlantirish, davlat boshqaruvida shaffoflik, samaradorlik va javobgarlik tizimini takomillashtirishda ham namoyon bo'ladi. Byudjet orqali mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning muvozanatli ishlashi, bir-biri bilan uyg'un bog'liq bo'lishi va davlat institutlari hamkorligining mustahkamlanishi ta'minlanadi. Shu yo'sinda jamiyatda barqaror taraqqiyotga erishish, aholi yordamga muhtoj qismlarini qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy o'sish va rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga imkoniyat ochiladi. Byudjet resurslarining samarali va maqsadli taqsimlanishi davlat investitsiyalarining ko'payishiga ham olib keladi. Bu o'z navbatida, davlatning infratuzilmani rivojlantirish, yangi ishlab chiqarish korxonalarini barpo etish, ilmiy-tadqiqot va innovatsiyalar uchun zarur sharoitlarni yaratishga sabab bo'ladi. Zamonaviy infratuzilma va texnologik yangiliklarni amaliyotga joriy etish orqali esa davlat iqtisodiyoti yuqori raqobatbardoshlik darajasiga ko'tariladi, biznes muhiti yaxshilanadi va umumiy iqtisodiy faoliyat faollashadi. Byudjetlash jarayonining to'g'ri yo'lga qo'yilishi ichki va tashqi investitsiyalar, kredit siyosati, davlat qarzining foizlari, tashqi savdo balansi kabi iqtisodiy omillarni nazorat qilish va izchil yuritish imkonini beradi. Resurslarning belgilanagan maqsadlarga yo'naltirilishi davlat islohotlarini oqilona olib borish, taraqqiyotga to'sqinlik qiluvchi muammolarni bartaraf etish, davlat moliyasining bozor mexanizmlari bilan uyg'unligiga erishish uchun muhimdir. Byudjet strategiyasining aniqligi, moliyaviy intizom va nazoratning kuchliligi, daromad va xarajatlarning ochiq-oshkora yuritilishi davlat iqtisodiyotining barqaror va samarali boshqarilishini ta'minlaydi.[2]

Byudjet mablag'larining to'g'ri taqsimlanishi aholi ijtimoiy himoyasi, daromatlarni qayta taqsimlash va moliyaviy yordam tizimlarini yanada kuchaytiradi. Shu orqali aholining muhtoj qatlamlari, har xil yoshdagi va yosh toifalaridagi fuqarolar, mehnatga layoqatli va nogiron aholi, bolalar va keksalar, band bo'lmagan shaxslar hamda boshqa ijtimoiy guruhlarining ehtiyojlari to'liq qondiriladi. Mamlakat miqyosida mustahkam va samarali ijtimoiy siyosat yuritilishi

davlat tomonidan aholiga e'tibor, g'amxo'rlik va himoya kafolatlarini amalga oshirish imkonini beradi. Byudjetning oqilona taqsimlanishi demografik rivojlanish, urbanizatsiya, migratsiya kabi omillarni nazorat qilishda ham yordam beradi. Mamlakatda aholi sonining ortishi, yangi hududlarning rivojlanishi, shahar va qishloqda farovonlik darajasining muvofiqligini ta'minlash uchun byudjet mablag'lari tahlil qilinib, resurslar qayta va adolatli taqsimlanadi. Moddiy va ma'naviy boyliklarning jamiyatda to'g'ri joylashtirilishi orqali esa davlat idoralari va aholining bir-biriga bo'lgan ishonchi ortadi.[3]

Byudjet xarajatlari va ularning taqsimlanishi davlat siyosatining barcha yo'nalishlariga havola etiladi. Dastlabki byudjet loyihalari ishlab chiqilishidan tortib, yakuniy tasdiqlaniguncha ham barcha manfaatdor guruhlarining taklifi va ehtiyojlari aks ettiriladi. Bu orqali davlat siyosati aniq va maqsadga muvofiq yo'naladi, byudjet ijroining samaradorligi va natijadorligi, davlat boshqaruvi sifatini oshirish uchun asos bo'ladi.

Byudjet mablag'larining optimal taqsimlanishi ilm-fan, innovatsiya va texnologik taraqqiyot uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Bu esa mamlakatning intellektual salohiyatini, raqobatbardoshligini, ilg'or g'oyalar va loyihalarni hayotga tatbiq etishni va ilg'or kadrlarga talab ortishini yuzaga keltiradi. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida byudjet resurslari davlatning zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, ilg'or fan yutuqlaridan foydalanish, soha va tarmoq innovatsiyalarini rag'batlantirish uchun ishonchli va barqaror manba hisoblanadi. Byudjet mablag'larining iqtisodiy-ijtimoiy jarayonlarda taqsimlanishi mahalliy boshqaruvlarni ham moliyaviy mustaqillik va faollik sari rag'batlantiradi. Mahalliy byudjetlar orqali har bir hudud o'ziga xos jihatlardan kelib chiqqan holda resurslarni taqsimlaydi, infratuzilma, ijtimoiy soha va mahalliy muammolarni mustaqil hal etishga intiladi. Bu orqali butun mamlakat bo'ylab bir xil taraqqiyot va farovonlikka erishish imkoniyati yaratiladi, demokratiya va fuqarolik jamiyati institutlari mustahkamlanadi.[4]

Byudjet tizimining samarali ishlashi mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, davlat qarzi va kredit siyosatini to'g'ri yo'lga qo'yish, tashqi va ichki

moliyaviy risklarni boshqarish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Byudjet siyosatining aniq rejalar asosida yuritilishi, uzoq va qisqa muddatli maqsadlar belgilanib, resurslar shular asosida taqsimlanishi xalqaro moliyaviy reytinglar, investitsiya jozibadorligi va iqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.[5]

Xulosa:

So'zimizni xulosa qilib aytganda, davlat byudjeti va uning to'g'ri, oqilona, maqsadli, adolatli tarzda taqsimlanishi davlat iqtisodiyotining barcha jabhalarini samarali boshqarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Byudjet resurslarining asosiy strategik yo'nalishlarga yo'naltirilishi iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatga, taraqqiyotga, mamlakatning barqaror o'sishiga hamda xalq farovonligiga xizmat qiladi. Mazkur jarayon orqali zamonaviy va kuchli iqtisodiy sistemaning shakllanishi, milliy manfaatlarni himoya qilish, xalqning yashash standartlarini muttasil yaxshilash imkonini beradi. Shu ma'noda, davlat byudjetining taqsimlanishi mamlakat kelajagini, taraqqiyot yo'llarini, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy osoyishtalikni ta'minlash uchun eng muhim vosita sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdugʻaniyev, D. (2021). "Davlat byudjetining shakllanishi va uni samarali boshqarish mexanizmlari". Iqtisodiyot va moliya, 2(4), 15-22.
2. Axmedova, M. (2019). "Byudjet siyosati va iqtisodiyot taraqqiyotiga ta'siri". Moliyaviy tekshirishlar jurnali, 11(3), 52-57.
3. Azimov, I. (2020). "Davlat byudjeti va ijtimoiy sohani moliyalashtirish". O'zbekiston iqtisodiyoti, 6(1), 23-30.
4. Bobojonov, B. (2018). "Byudjet mablag'larining samarali taqsimlanishi". Moliyaviy boshqaruv, 4(2), 35-41.
5. Jalolov, U. (2017). "Davlat moliyasi va byudjet tizimi". Toshkent: Iqtisodiyot universiteti nashriyoti, 188 bet.
6. Karimova, Z. (2021). "Ijtimoiy sohalarni davlat mablag'lari orqali qo'llab-quvvatlash". Davlat boshqaruvi, 3(2), 66-72.
7. Matyoqubov, H. (2022). "Davlat byudjeti taqsimotining iqtisodiyotga ta'siri". Iqtisodiy izlanishlar, 1(1), 50-59.
8. Rasulov, X. (2020). "Davlat byudjeti va moliyaviy barqarorlik". Iqtisodiy rivojlanish, 9(4), 19-27.
9. Saidov, N. (2019). "Byudjet siyosatining ustuvor yo'nalishlari". Moliya va investitsiyalar, 2(2), 88-94.
10. To'xtayeva, G. (2018). "Davlat byudjetining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati". Iqtisodiy taraqqiyot, 5(3), 73-80.